

RECONSIDERAREA FILOSOFIEI ȘTIINȚEI - IMPERATIV AL FILOSOFIEI CONTEMPORANE

C. Lozovanu, conf. univ., dr., E. Lozovanu, conf. univ., dr.
Universitatea Tehnică a Moldovei

La etapa actuală, la cele mai diferite nivele, tot mai frecventă este opunia conform căreia, sistemul existent al științei și învățământului, atașat la principiul de ramură în edificarea economiei, a nimerit în impas. Încă în epoca Modernă, când abia se constituia știința ca atare, gânditorii percepeau natura ca un tot întreg indivizibil și numai ulterior, pe parcursul evoluției cunoașterii, au început a evidenția din acest întreg fragmente separate. Așa au apărut fizicienii, chimiștii, biologii, fiecare în parte formulându-și un limbaj, înțeles numai de un cerc restrâns de specialiști. Însă, în prezent a sosit timpul de a privi cu alți ochi lumea, a trece de la analiză la sinteză, altfel spus, *de a reveni la interpretarea lumii ca unitate integră*.

Un eveniment semnificativ în acest context, îl constituie apariția tehnologiilor supraramurale, cum ar fi tehnologiile informaționale și nano-ehnologiile. Cercetătorul, care din atomi crează materiale noi, nu este pur și simplu fizician sau chimist, el este un cercetător al naturii în cel mai larg sens al cuvântului și, în această ordine de idei, este dator să dețină informația din cele mai diferite domenii de cunoștințe. Pentru formarea unor asemenea specialiști este necesară reorientarea spre un nou sistem de învățământ interdisciplinar durabil: începând cu școala generală până la universități, studii de masterat, doctoratură și perfecționarea ulterioară.

Starea în care s-a pomenit în prezent știința și sistemul de învățământ se datorează, desigur, crizei mondiale actuale. În legătură cu aceasta, este necesar să constatăm și să recunoaștem un fapt care trebuie să ne îngrijoreze pe noi, profesorii de filosofie. Criza culturii, despre care se vorbește cu îndreptățire în ultimul timp, ca componentă derivată a crizei mondiale, este în strânsă legătură cu ceea ce se întâmplă în filosofie. Convingerea noastră este, că în mod normal, trebuie să existe un echilibru între cultură, care produce valori, și civilizație, care produce bunuri. În prezent nu mai există acest echilibru, în sensul că civilizația, dătătoare de confort, a câștigat teren în fața culturii, consumatoare de efort creativ. În această situație, filosofia pare neputincioasă atât pentru cei care o neglijează, în măsura în care nu o înțeleg, cât și pentru cei care caută să se folosească de ea, în măsura în care o înțeleg greșit.

În legătură cu aceasta trebuie să menționăm, că în ultimul timp, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Dezvoltare (UNESCO) este cointerată în propagarea predării filosofiei în divertele ei forme și direcții, ceea ce și-a găsit formularea în *Strategia interramurală a filosofiei*, adoptată la a 171-a Reuniune a Comitetului executiv al UNESCO în anul 2005. Această strategie se bazează pe trei direcții de activitate:

- filosofia în fața problemelor mondiale: dialogul, analiza și întrebările cu privire la starea actuală a societății;
- predarea filosofiei în lume: ajutorul reflexiei critice și gândirii independente;
- stimularea gândirii filosofice și a cercetărilor.

Tot atunci, în anul 2005, a fost primită hotărârea cu privire la desfășurarea *Zilei Mondiale a filosofiei*.

În anul 2007 aceeași organizație UNESCO a efectuat o amplă investigație a stării actuale a predării filosofiei în lume. Rezultatele ei sunt prezentate în cartea: *„Filosofia. Școala libertății. Predarea filosofiei și învățarea de a filosofa: starea de lucruri și perspective”*.

În primele trei capitole ale cărții sunt analizate datele despre predarea filosofiei la nivelul preșcolar și nivelul școlii primare, la nivelul școlii medii generale, la nivelul învățământului superior, inclusiv, postuniversitar. Astfel, este specificat faptul, că în unele state din lume filosofia se predă la toate nivelele sistemului de învățământ. Ceea ce este interesant, **capitolul patru** al cărții, intitulat *„Filosofia în polis”*, este consacrat a ceea ce se poate numi filosofie „neformală” sau „non-instituționalizată”, este vorba despre predarea și studierea filosofiei în afara instituțiilor de învățământ oficiale.. Aici autorii pun întrebarea cu privire la definirea filosofiei. Sunt expuse câteva inițiative în cadrul *filosofiei neformale*, cum ar fi: *consultarea filosofică, cafeneua filosofică și grupuri de lucru filosofice sau seminare*.

În capitolul cinci sunt efectuate totalizările și este expusă informația despre metodele și mersul desfășurării cercetării. Un eveniment important – al XX II lea Congres Mondial de Filosofie.

În perioada 30 iulie – 5 august 2008 la Seul (Coreea de Sud) s-a desfășurat cel de-al XXII-lea

Congres Mondial de Filosofie sub genericul „*Reconsiderarea filosofiei astăzi*” [1]. S-a discutat despre perceperea actuală a filosofiei, despre rolul ei în cultură, despre răspunsurile ei la problemele acute, puse astăzi de dezvoltarea științei, tehnicii, de procesele sociale, despre schimbările care au loc în cadrul filosofiei însăși și în atitudinea față de ea din partea societății.

Trebuie să menționăm, că starea în care se află astăzi știința și cultura este determinată, desigur, de criza mondială actuală. Totodată, este necesar să constatăm și să recunoaștem un fapt care ar trebui să ne îngrijoreze. Criza culturii, despre care se vorbește cu îndreptățire în ultimul timp, este în strânsă legătură cu ceea ce se întâmplă în filosofie. Însă, climatul dezbaterilor și deschiderea către strategii de dezvoltare durabilă de la ultimul Congres Mondial de Filosofie a oferit motive de speranță, mai ales că nu există alternativă la criza mondială actuală.

După cum menționează unii participanți la acest congres, locul desfășurării și genericul au fost alese nu la întâmplare. Organizatorii au avut în vedere procesul important al *globalizării*, precum și potențialul de gândire filosofică al Asiei. Până acum congresele mondiale s-au succedat în cele mai importante citadele din Europa și America de Nord. Acum, însă, pentru prima dată, congresul s-a ținut în Asia, la Seul, în Coreea de Sud, între Japonia, pe de o parte și China și Rusia, pe de altă parte. Timp îndelungat, în baza asigurărilor formale de toleranță și multiculturalism ale filosofilor apuseni, „*congresul filosofic în multe colțuri ale lumii apusene îndeplinea rolul de loc pentru schimbul de informații în raport cu înțelepciunea apuseană*”. Pentru prima dată „*lumea gânditoare a Orientului, până în prezent eliminată din conceptele filosofiei mondiale, în sfârșit, a intrat în mod oficial în structura ei formală*” [2].

Cât privește genericul „*Reconsiderarea filosofiei astăzi*”, congresele mondiale sunt semnificative și din acest punct de vedere. Ele exprimă tendințele generale, adesea greu observabile ale mutațiilor din spiritul timpului. Regândirea filosofiei se găsește în spiritul acestor ultimi ani. În acest spirit se regăsesc și asiaticii, care doresc să-și impună cât mai vizibil valorile specifice pe fundalul globalizării. De aceea, la acest congres atmosfera a fost una deosebită, când „*în aceeași sală se găseau și filosofi occidentali cu spirit și metodă carteziane, cu demonstrații logice riguroase și înțelepți hinduși ori confucianiști, gânditori asiatici ori africani, fiecare aducând nuanțe interesante și specifice, culori exotice într-o dorită armonie a lumii*” [3].

De ce o regândire a filosofiei? Răspunsul este: pentru că trăim o criză a fundamentelor. Spiritul vremii noastre nu mai este mulțumit nici de știință, dar adesea nici de filosofie și chiar nici de teologie. Cei mai mari savanți, filosofi și teologi înțeleg că este necesară o regândire a fundamentelor, o nouă orientare în care știința, filosofia și teologia să conlucreze, să construiască împreună, nu să lupte una împotriva alteia. În această ordine de idei, congresul de la Seul „*a stabilit obiectivele și a unui nou mod de recitare a istoriei filosofiei (în formatul Vestul și Orientul, mult mai echilibrat), și, pe această bază, a formării unui nou cosmopolitism al filosofiei – fundamentul viitoarei unități mentale a planetei*” [4]. Desigur, obiectivele sunt foarte impresionante, însă ele nu pot fi realizate în timp de o săptămână, și nu în aceeași componentă, dar însuși abordarea și propagarea lor – sunt acele *gând* și *cuvânt*, materializarea cărora mișcă înainte specia umană.

Principalele leitmotive ale congresului au fost formulate în cuvântarea de adresare către participanți a Președintelui congresului, totodată, și Președinte al Federației Internaționale a societăților de filosofie, profesorului **Peter Kemp**, și anume:

- reconsiderarea filosofiei actuale – adică, adaptarea potențialului filosofic în vigoare la situația cosmopolită și sincretistă contemporană în scopul elaborării soluțiilor noi la provocări noi;
- demascarea minciunii și iluziilor contemporane, promovarea opțiunilor de lume mai bună.

Dacă prima tematică este una permanent actuală și perenă, atunci în legătură cu ce-a de a doua trebuie atrasă atenția asupra unei oarecare *reabilitări* a metafizicii, utopismului și romantismului (cele mai bune lumi) după jumătate de secol de supremație a scientismului și raționalismului dur.

Așadar, sarcina principală a congresului a constat în a *regândi* natura, rolul și responsabilitatea filosofiei și a filosofilor în epoca *globalizării*, în baza dialogului dintre civilizații. Lucrările congresului au fost organizate pe 54 de secțiuni, de la istoria filosofiei până la filosofia sportului, de exemplu, de la estetică până la drepturile omului, de la filosofia budistă sau confucianistă până la etica afacerilor, de la antropologia filosofică până la bioetică, de la filosofia matematicilor, tehnicii și a științelor în general până la filosofia dreptului sau a religiei etc. Pe lângă aceste teme tradiționale au apărut și tematici noi în cadrul „meselor rotunde” sau sesiuni speciale, unde au fost expuse inovațiile, organizate de cele mai neliniștite minți filosofice. Într-acolo s-au avântat oameni, intrigati de abordări neobișnuite ale problemelor și întorsături de teme.

De exemplu, așa teme ca „Business și filosofie”, „Noi perspective ale metafizicii în secolul al XXI-lea”, „Timpul și memoria”, „Linia întâi a neuropsihologiei cognitive a conștiinței”, „Teoria războiului drept și conflictele militare contemporane”, „Raționalitatea profundă a religiilor” etc. Ca o noutate, la acest congres au fost organizate și sesiuni pentru studenți, fiind prezenți și câțiva studenți români.

În cadrul congresului s-au desfășurat patru sesiuni plenare cu următoarea tematică:

1. Reconsiderarea filosofiei morale, sociale și politice: democrație, justiție și responsabilitate globală;

2. Reconsiderarea metafizicii și esteticii: realitate, frumusețe și sensul vieții;

3. Reconsiderarea epistemologiei, filosofiei științei și tehnologiei: cunoaștere și cultura;

4. Reconsiderarea istoriei filosofiei și filosofiei comparativiste: tradiții, critică și dialog.

Trebuie de menționat faptul, că în calitate de invitat de onoare al congresului a fost filosoful italian **Evandro Agazzi**, considerat unul dintre cei mai mari gânditori contemporani. În cadrul sesiunii a treia plenare, el a susținut o alocuțiune cu tema „Reconsiderarea filosofiei științei astăzi”, ceea ce vorbește despre importanța și actualitatea tematicii date în plan global.

Reieșind din faptul, că tematica menționată este mai aproape de specificul universității noastre, considerăm ca necesară o relatare succintă a celor mai importante idei. Astăzi omenirea supraviețuiește în epoca când se dărâmă valorile de temelie ale civilizației tehnogene. În fața ochilor noștri se constituie o societate cu mari riscuri și acutizări a crizelor globale. Tot mai clar apare problema noii strategii în activitatea umană. Este vorba despre căutarea unui nou tip de dezvoltare civilizațională. Desfășurarea tumultoasă a progresului tehnologic impune un șir întreg de noi probleme conceptuale, care încă urmează a fi înțelese. În această ordine de idei, astăzi este foarte important de a stabili în mod analitic dacă se crează premise pentru noi valori în sistemul schimbărilor civilizaționale contemporane. Această activitate analitică și reprezintă în sine unul dintre obiectivele principale ale filosofiei contemporane.

Tema reconsiderării filosofiei științei, abordată la congres de gânditorul italian E. Agazzi, presupune o analiză profundă a specificului filosofiei științei, a funcțiilor ei în cultură și viața socială. E. Agazzi propune o înțelegere a filosofiei științei în sensul ei contemporan, adică nu cum ea era înțeleasă până acum în sens general de „meditații despre știință”, ci ca desemnare a unei ramuri deosebite a filosofiei, ca disciplină filosofică specifică, care a dobândit

statut academic și profesionist. În viziunea sa, astăzi filosofia științei înseamnă „cercetare filosofică, restrânsă tematic aproape exclusiv la unicul obiect de studiu – știința (sau un domeniu oarecare concret al științei) – și care folosește mijloace intelectuale, inspirate din alte compartimente ale filosofiei, însă utilizate ca instrumente pentru înțelegerea științei și numai în măsura în care ele sunt folosite în acest mod” [5].

Filosoful italian consideră, că filosofia științei a apărut la începutul secolului al XX-lea sub influența a doi factori principali. Primul a fost progresul exclusiv al științelor naturii în cadrul culturii Occidentului în secolele XVIII și XIX, care a situat știința pe treapta superioară a valorilor sociale și culturale, ceea ce nu putea să nu atragă interes din partea filosofiei; al doilea – criza gravă, care a lovit științele exacte tocmai la sfârșitul secolului al XIX-lea. „Lucrarea gânditorului german Im. Kant „Critica rațiunii pure” – menționează E. Agazzi, - a edificat modelul cognitiv al științei fizico-matematice la nivel de paradigmă a cunoașterii ca atare și, în același timp, a întărit înțelegerea „clasică” a științei ca cunoaștere care dispune de certitudine absolută, bazată pe claritatea datelor empirice și a intuiției intelectuale în măsură nu mai mică decât pe rigurozitatea demonstrațiilor logice. Anume acest, cel mai superior model ideal al științei a suferit la sfârșitul secolului al XIX-lea o criză, înțelegerea și depășirea căreia a stimulat viguros formarea unui compartiment deosebit al reflexiei filosofice – filosofia științei în sensul ei contemporan” [6].

În relatarea sa, gânditorul italian evidențiază câteva momente importante în procesul constituirii filosofiei științei contemporane. În primul rând, criza matematicii clasice, cunoscută ca *criza fundamentelor matematicii*, care a dus ulterior la apariția, în secolul al XX-lea, a unei anumite filosofii a matematicii, obiectul de studiu al căreia era ontologia obiectelor matematice, importanța metodelor cognitive, folosite în matematică, raporturile dintre non-contradictoriu și ființare în matematică, sensul noțiunii de adevăr matematic, raporturile dintre demonstrabilitate și validitate și chiar deosebirea dintre gândirea umană și funcționarea algoritmică a computerelor. Datorită acestor discuții filosofice, în prezent filosofia matematicii reprezintă în sine un compartiment stabil și temeinic al filosofiei științei în sensul ei contemporan. În al doilea rând, criza fizicii clasice. În fizică rolul primordial, asemănător cu rolul teoriei mulțimilor în matematică, era atribuit mecanicii, și în secolul al XIX-lea un șir de savanți au întreprins încercări de a reduce în mod teoretic toate ramurile fizicii la mecanică, adică de a arăta,

că toate noțiunile lor principale pot fi definite în termenii mărimilor mecanice, iar legile lor empirice deduse din legile și principiile mecanicii. Dificultatea majoră (și recunoscută în ultima instanță ca imposibilitate) de găsire a interpretărilor mecanice corecte și de explicare a principiului al doilea al termodinamicii, pe de o parte, și a câmpului electromagnetic – pe de altă parte, deja la sfârșitul acestui secol a dus la „*criza fundamentelor*” în fizică, care s-a manifestat în cel mai dramatic mod la începutul secolului al XX-lea odată cu elaborarea teoriei relativității și mecanicii cuantice. Aceste fapte bine cunoscute au alimentat ample și profunde dispute filosofice cu privire la fizică, la care participau nu numai cei mai mari fizicieni ai timpului, dar și unii filosofi, care cunoșteau fizica destul de bine. Aceste dispute erau legate de probleme ale epistemologiei, ontologiei, metafizicii, filosofiei naturii, metodologiei științei și în ele se manifestau cele mai diverse poziții filosofice. Toate acestea confirmă faptul, că criza fundamentelor fizicii a contribuit la dezvoltarea intensivă a *filosofiei fizicii* și, totodată, la formarea filosofiei științei ca ramură deosebită a filosofiei. În al treilea rând, dominația empirismului logic, în rezultatul căruia filosofia științei era interpretată ca analiză a limbajului științei și, în particular, ca analiză *logică*, logica fiind înțeleasă ca logică matematică. Această filosofie a științei, cunoscută ca „*analitico-empirică*” avea ca trăsături principale reducerea științei la construcțiile limbajului, empirismul radical ca premisă epistemologică, folosirea metodelor și rezultatelor logicii formale și a filosofiei limbajului ca mijloace de analiză filosofică. În al patrulea rând, criza filosofiei științei analitico-empirice, în urma căreia s-a produs o deplasare a interesului în cadrul filosofiei științei de la cercetarea *structurii* la cercetarea *dinamicii* științei, la studierea *istoriei* concrete a științei, cercetându-se *condițiile* reale, care determină schimbările în știință. Astfel, s-a format modul *sociologic* de interpretare a științei, considerat ca incompatibil cu modul logic și analitic. Viziunea sociologică asupra științei afirmă dependența totală a științei de structura socială, în cadrul căreia ea există. În al cincilea rând, trecerea de la știință la tehnostiință și criza încrederii în tehnostiință. Este adevărat faptul, că tehnologia contemporană este într-o oarecare măsură „*știință aplicativă*”, dar nu mai puțin adevărat este și faptul, că știința contemporană în cea mai mare măsură depinde de realizările tehnologiilor avansate. Însă, această unitate a științei și tehnicii a fost însoțită de schimbări profunde în evaluarea globală a științei. În timp ce în tradiția apuseană știința întotdeauna era văzută ca factor esențial al progresului omenirii,

datorită atitudinii negative față de tehnică, la știință au început a se uita cu suspiciune, ca la un element mai mult negativ, ce amenință existența omului însăși. O asemenea situație a dus la o largă răspândire a ostilității față de știință și tehnică. Și iarăși apare o stare de *criză*, care acum este, înainte de toate, o *criză a încrederii* în știință, însă depășirea căreia constă, după cum se vede, într-un nou mod de înțelegere a filosofiei științei însăși.

În baza celor menționate, E. Agazzi consideră că o nouă trăsătură a filosofiei științei constă în aceea, că filosofia științei trebuie să aibă o relație strânsă cu filosofia tehnicii, pentru a dezvălui căile conexiunii inverse, care există între cunoștința științifică și realizările ei tehnice. Pentru ca această să rămână un obiectiv al filosofiei științei, trebuie de acceptat o largire a spectrului de categorii și instrumente folosite de ea: pentru înțelegerea acelei realități complexe, care este reprezentată de tehnostiința contemporană, este necesar de a folosi toate instrumentele care se află la dispoziția filosofiei, nu numai a epistemologiei, logicii formale și filosofiei limbajului, dar și, în special, a eticii, filosofiei sociale și politice, axiologiei.

După cum vedem, gânditorul italian își manifestă ferm convingerea, că sarcina filosofiei științei, adecvată noii situații de criză, constă anume în a îndreptăți și susține viziunea asupra științei ca cunoștință obiectivă și riguroasă, capabilă să ne ajute să cunoaștem tot mai multe aspecte diferite ale lumii înconjurătoare. Aceasta înseamnă, că premisele noii culturi și civilizații trebuie să fie formulate în adâncurile stărilor actuale ale culturii tehnogene. Și participarea noastră, participarea filosofilor la procesul căutării noilor valori – este datoria noastră directă, funcția noastră socială, predestinarea noastră.

Bibliografie

1. Vezi: <http://www.wcp2008.or.kr>.
2. Citat din alocuțiunea Președintelui Comitetului coreean de organizare al congresului - Myung-Hyun Lee, profesor emerit în filosofie, Universitatea Națională din Seul. / <http://www.wcp2008.or.kr>.
3. Citat din interviul cu filosoful arădean Ioan Biriș, participant la congres. / www.aradon.ro.
4. Citat din interviul cu filosoful rus V.I. Crasicov, participant la congres. / www.apn.ru.
5. Agazzi E. *Reconsiderarea filosofiei științei astăzi*. / *Voprosy filosofii*, 2009, №1, c.40.
6. Ibidem, p.41.

Recomandat spre publicare: 07.09.2010.